

Проф. др Драгослава МИЋОВИЋ
Криминалистичко-полицијски универзитет, Београд
Проф. др Лидија БЕКО
Рударско-геолошки факултет Универзитета у Београду

ДОИ: 10.5937/bezbednost2302059M
УДК: 347.973(497.11+4)
Прегледни научни рад
Примљен: 1. 2. 2023. године
Ревизија: 22. 6. 2023. године
Датум прихватања: 14. 7. 2023. године

О професији овлашћеног судског преводиоца у Србији

Апстракт: Професија овлашћеног судског преводиоца/тумача често остаје неприметна и недовољно проучена, а постоје и многе заблуде у вези са њом, како у јавности, тако и унутар професионалне заједнице. Много је проблема везаних за обављање ове професије, тим пре што се професија преводиоца уопштено гледано недовољно цени. Да би било јасније колико заправо постојећи услови усменог превођења могу да буду различити, у раду смо пре свега представили класификацију усменог превођења и то не само на симулирано и консекутивно, које се углавном помиње као најоптијималнија класификација у лингвистици, него онако како је виде људи који се овом професијом баве. У раду смо даље изнели пример случаја професије у неким земљама Европе и у Србији. Подаци за земље Европе говоре да је ситуација далеко од идеалне, доста што још треба да се уради да би се једнако уредио случај професије, критеријуми за обављање посла и сл. Ситуација у Србији је боља него у већини земаља које су у раду обухваћене примером, али има простора за даље унапређење.

Кључне речи: превођење, усмено превођење, усмено превођење, овлашћени судски преводилац, овлашћени судски тумач.

Увод

Превођење спада у једну од најранијих људских делатности. Како наводи Сибиновић (1979: 7), традиција превођења са једног језика на други датира још из периода каменог и бакарног доба. Људи су у то време живели у релативно изолованим родовским и племенским заједницама које су говориле различитим родовским и племенским језицима, а потреба за усменим превођењем појавила се у периоду прегруписавања ових заједница. Код старих цивилизација јавља се касније и писани траг о превођењу – постоје билингвални натписи из Асирије и Месопотамије (3000. год. п. н. е.), као и камена розета из Египта (196. год. п. н. е.) (Kelly, 1995). Дакле, иако спада у једну од најранијих људских делатности, и даље је данас једна од ретких професија које су у великој мери једноставно неприметне, подразумеване и потцењене. Ретко је за коју професију везано толико много заблуда као што је то случај за преводилачком професијом, почев од веровања да је то посао који може свако да ради, односно да је то посао за који није потребно да се школујемо већ је довољно да завршимо понеки курс, или да можда проведемо неко време у некој страниој земљи да научимо језик који се тамо говори, и то је све. Још веће заблуде чини се да владају када је реч управо о усменом превођењу, јер шта ту има тешко, само се иста реченица каже на другом језику. Према речима Микелсонове (Mikkelsen, 2009), јавност има тенденцију да све оне којима је језик на неки начин занимање трпа у исти кош – наставнике језика, преводиоце, тумаче, па чак и писаре и судске извештаче, сви они изгледају исто у очима јавности.

Посебно место у овој професији заузимају судски преводиоци односно тумачи, који су врло често неопходни у раду разних институција у ситуацијама када они којима је потребна помоћ институција не говоре језик земље у којој се налазе, или им је, чак и када јесу у својој земљи, потребан тумач за знаковни језик (због оштећеног слуха, на пример).

Овај рад представља покушај да се приближе неке чињенице у вези са професијом судског преводиоца, будући да би комплетан увид далеко превазишао обим рада. Зато смо одлучиле да се овде за почетак осврнемо на класификације превођења, пре свега усменог, затим на стање и прописе у вези са професијом (овлашћеног) судског преводиоца у неким земљама Европе и напослетку на прописе и начин регулисања професије у Србији.

Класификација превођења

Прва и основна класификација превођења јесте на писано и усмено превођење¹⁴ и то је вероватно и једина класификација која је позната широј јавности. Они који су мало боље упознати знаће и да се писано превођење даље може класификовати на књижевно и научно-стручно, односно да се усмено превођење (тумачење) може даље класификовати на симултано и консекутивно (више о поделама превођења видети, нпр.: Сибиновић, 1979; Мићовић, 2016).

Заблуде о превођењу постоје и код аматера и код професионалаца. Када је реч о писаном превођењу, многи дају предност књижевном превођењу као нечему што представља „вишу категорију” писаног превођења за коју је потребан и одређени литерарни таленат, док се научно-стручно превођење сматра „сиромашном рођаком”, мање вредним, мање захтевним, јер је довољно да познајемо одговарајућу терминологију на два језика да би неки текст могао да се преведе.

Када је реч о усменом превођењу, неке од заблуда јесу да се симултаним превођењем баве само конференцијски преводиоци, да о етичким питањима попут поверљивости и непристрасности морају да воде рачуна само судски преводиоци, да су преводиоци у јавним службама углавном аматери са мало формалног образовања, да конференцијски преводиоци преводе за обучене говорнике и да текстове добијају унапред те имају довољно времена да се припреме и да само преводиоци у јавним службама морају да воде рачуна о културолошким разликама (Mikkelson, 2009). Можда због тога Микелсонова (Mikkelson, 2009) каже следеће:

„Као неко ко се обучавао у програму усмереном ка конференцијском тумачењу (*conference interpreting*), ко је затим наставио да се бави судским тумачењем (*court interpreting*) и ко је сада укључен у обуку тумача у јавним службама (*community interpreting*), стално

14 У енглеском језику користе се два термина, *translation* и *interpreting*. Оба се на српски зависно од контекста могу превести као „превођење”, мада би прецизан превод за *translation* био превођење (и у ширем и у ужем смислу), а за *interpreting* тумачење. Уопштено говорећи, „превођење” се као термин користи када мислимо на превођење као делатност, као процес превођења са једног језика на други, или, у ужем смислу може да се односи на писано превођење. Термин „тумачење” чешће се користи када се мисли на усмено превођење, када је акценат на преношењу одговарајуће поруке са језика са кога се преводи на језик на који се преводи, и када често није могуће обезбедити исту прецизност коју може да обезбеди писано превођење.

ме подсећају на многе сличности између ових врста превођења. Па ипак, они који се баве овим послом често се труде да направе разлику између типа превођења којим се они баве од типа превођења осталих преводилаца.”

У САД на пример, судски преводиоци инсистирају да се они разликују од осталих тзв. преводилаца, превасходно подвлачећи уску специјализацију за посао који обављају (Mikkelson, 2009). Како наводи ова ауторка, преводиоци који раде на суду не желе да буду у групи са осталим преводиоцима у јавним службама.

За почетак да кренемо од дефиниције усменог превођења или тумачења. Међународно удружење конференцијских преводилаца (*The International Association of Conference Interpreters – АИЦ*) дефинише тумачење као активност преношења значења говорне поруке говорника на другом језику слушаоцима који је иначе не би разумели. Нолан (Nolan, 2010: 2) наводи да се тумачење може дефинисати као преношење разумевања и разликује га од превођења на следећи начин: преводилац проучава писани материјал на једном језику (изворном језику) и репродукује га у писаном облику на другом језику (циљни језик). Тумач слуша изговорену поруку на изворном језику и преноси је усмено, консекутивно или симултано, на циљни језик. И преводилац и тумач морају свеобухватно да владају језиком на који превод, а истовремено да имају веома добро пасивно разумевање изворног језика (једног или више) са којих превод. Преводилац се углавном ослања на обимно истраживање различитих материјала и речника како би постигао најпрецизнији могући превод. Тумач се ослања првенствено на способност да схвати суштину поруке и пренесе је слушаоцу на лицу места. Нолан (Nolan, 2010) даље наводи да не постоји савршени превод јер се културе и језици разликују, али да се од преводиоца очекује виши степен прецизности и комплетности, док се од тумача очекује да пренесе суштину поруке истог тренутка. Он врло лепо метафорички пореди активност преводиоца са активностима једног писца, док је активност тумача налик на активност глумца, у смислу да ће добар преводилац потрошити значајно много времена тражећи одговарајући стручним термин или прави избор речи, док се од доброг тумача очекује да одмах нађе задовољавајућу парафразу или груби еквивалент (уколико се одмах не сети правог термина) како слушалац/ слушаоци не би чекали. Постоје људи који су способни да обављају

и посао преводиоца и посао тумача, али врло често из различитих разлога бирају само једну врсту превођења.

Пошто смо дефинисали тумачење, даље ћемо покушати да видимо које су то све врсте тумачења и како се оне могу класификовати. Најопштија и најпознатија класификација усменог превођења јесте већ поменута класификација на симултано и консекутивно превођење. За потребе овог рада одлучили смо да представимо и једну другачију класификацију превођења коју нуди Микелсонова (Mikkelsen, 2009), за коју се она ослања и позива на друге ауторе и која се разликује од уобичајене класификације, уз напомену да њена листа није коначна, те да садржи поткатегорије које се најчешће срећу у литератури о тумачењу. Прве три поткатегорије односе се на начин преношења/говора, док се код осталих истиче окружење или тематска област. Редослед којим она наводи поткатегорије јесте незванична хијерархија која постоји међу преводиоцима.

Дакле, на првом месту се налази *симултано њревођење*, које се одвија истовремено са поруком која настаје на изворном језику. Према Селесковић (1988: 158), кад ради симултано, преводилац је издвојен у кабинџ. Он говори истовремено кад и говорник па тако не мора да памти и бележи оно што је речено. Фазе рашчлањивања (разумевања) и поновног уобличавања (изражавања) се преплићу. Тумач обрађује поруку по семантичким одломцима, исказујући схваћену мисао док рашчлањује и поима следећу.

Следеће на листи је *консекутивно њревођење*, где тумач сачека да говорник заврши део излагања пре него што почне тумачење. Према Селесковић (1988: 156) у овом случају тумач донекле касни за изворником па има више времена да анализира поруку као целину што му олакшава разумевање. Пошто се налази у истој просторији и пошто говорник ћути док тумач говори, он има непосредан додир са слушаоцима те и сам постаје говорник. Постоји и *њревођење шајућиањем* (назива се и *шишоџаж*), које је у суштини варијанта симултаног превођења, онда када опрема за превођење није на располагању и када је реч о највише два слушаоца. Тада тумач шапуће превод у ухо једном или максимално двојици слушаалаца којима су потребне услуге превођења (Jones, 1998: 6).

Микелсонова даље издваја *конференцијско њревођење* за које каже да се код неких аутора оно изједначава са симултаним превођењем. Према Џонсу (Jones, 1998) већина конференција данас се

одвија уз помоћ симултаног превођења, иако у појединим ситуацијама тумачи морају да буду спремни да преводе и консекутивно.

Као следећа поткатегорија наводи се *превођење на семинару*. У суштини ово је термин који користи Министарство спољних послова САД и односи се на усмено превођење на састанцима и мањим конференцијама, при чему Гонзалес и др. (Gonzalez et al, 1991: 28) прецизирају да је основна разлика између конференцијског превођења и превођења на семинару у величини састанка. *Превођење у ираињи* односи се на званичнике владе, пословне људе, инвеститоре, посматраче и сл. који посећују одређена места. Према Гонзалес и др. (Gonzalez et al, 1991: 28), ову врсту тумачења карактерише спонтаност и широки спектар ситуација у којима се тумач може наћи, од званичних састанака до обилазака фабрика или коктела. Овде је најчешће реч о консекутивном превођењу које је ограничено на неколико реченица одједном.

Превођење за медије јесте термин који се односи на усмено превођење на прес конференцијама, јавним наступима, приликом интервјуа, као и превођење филмова, видео материјала, видео конференција и телевизијских и радио програма (Pochhacker, 2010). *Судско превођење* односи се на усмено превођење на суду или у било ком правном окружењу. Одиграва се у судници или адвокатској канцеларији, односно тамо где се одвија неки поступак или активност правне природе (Gonzales et al. 1991). Може бити и симултано и консекутивно. Следећа врста коју Микелсонова издваја јесте *иословно превођење*. Ђентиле и др. (Gentile et al.,1996) овај термин дефинишу као дискусију о пословима између двоје или више пословних људи преко тумача и оно такође може да буде консекутивно или симултано.

Посебну поткатегорију чини *медицинско тумачење*, односно тумачење у медицинском окружењу, које се према Фришбергу (Frishberg, 1986: 115) дефинише као превођење које обухвата различите ситуације, од рутинских консултација са лекаром до хитних процедура, од часова припреме за порођај до помоћи при компликованом лабораторијском тестирању. У држави Калифорнија, САД, постоји и поткатегорија *судско-медицинско превођење*, која се односи на ситуације када лекар врши лекарски преглед у сврху прикупљања доказа у судским парницама које се тичу захтева за одштету због повреде на послу, на пример.

Микелсонова даље наводи *превођење у образовној средини*, које се често сматра и превођењем у јавним службама и у суштини је поље специјализације где се бележи највећи раст, нарочито међу тумачима знаковног језика (Frishberg, 1986; Aguirre et al, 1997). Следећа поткатегорија јесте *превођење преко телефона*, или *превођење на даљину*, код којег се услуга обезбеђује преко телефонске везе (повремено и видео линка) и где ни тумач ни странке нису на истој локацији (Heh and Qian, 1997). Може се користити у случају лекарских потреба, потреба социјалних служби, пословног окружења или судских парница. На крају, ту је *тумачење у јавним службама* (енгл. *community interpreting*¹⁵) или *тумачење у друштвеној заједници*, које се односи на тумачење које „омогућава људима који не говоре течно званични језик/језике неке земље да комуницирају са јавним службама како би имали потпуни и подједнак приступ правним, здравственим, образовним, државним и социјалним услугама” (Carr et al., 1997).

Микелсонова овде закључује своју листу, иако је по сопственим речима не сматра коначном. Ауторке овог рада би овде издвојиле још једну врсту усменог превођења када је реч о окружењу у коме се одвија, а то је усмено *превођење или тумачење у полицијском окружењу*. Деценијама је област превођења за полицију била у сенци судског превођења које је ближе јавности и као такво било предмет више истраживања (Gamal, 2012). Гамал (Gamal, 2014: 78) истражује превођење у полицијском окружењу као област која је одвојена од судског тумачења и наводи да геополитички, економски и демографски развој у протекле три деценије захтева да се ова врста тумачења посматра као специјализација *sui generis*. У раду полиције или правосудних органа постоје ситуације када сведок, жртва или осумњичени не говоре језик земље у којој се налазе. Тада је полицији потребна помоћ тумача.

Из претходног се може закључити да је подела на симултано и консекутивно превођење исувише општа за оне који се овом професијом баве и није случајно што управо та заједница инсистира на класификацији. Иако на први поглед изгледа да све горе наведене поткатегорије заправо и припадају двема најопштијим, они који се баве усменим превођењем итекако су свесни свих нијанси и разлика између поткатегорија.

15 Ово је само један од неколицине термина који се за ову врсту превођења користи у енглеском језику. Више о осталим терминима видети: Мићовић et al., 2018.

Будући да је ситуација када је реч о професији преводилаца/ тумача различита у различитим земљама, овде ћемо најпре изнети нека искуства из других земаља. Најчешће, тумачи потребни у раду полиције и правосудних органа, дакле оно што се у Србији назива овлашћеним судским преводиоцем/тумачем, ангажују се директно или преко одговарајућих преводилачких агенција или удружења. Ретко, као што је случај у Аустралији на пример, полиција запошљава своје квалификоване преводиоце (Gamal, 2014), иако постоје и преводилачке агенције које се могу ангажовати за потребе превођења са различитих језика и на различите језике.

Овлашћени/судски преводиоци у земљама Европе – преглед ситуације

Године 2020. Европско удружење судских тумача и преводилаца (*European Legal Interpreters and Translators Association – EULITA*) обратило се својим члановима, тј. удружењима судских тумача и преводилаца из различитих земаља тражећи информације о појединим аспектима ове професије у тим земљама. Упитник је укључио питања организације превођења и тумачења, правни оквир професије, критеријуме за пријем/именовање за обављање тог посла, и сл. Одговоре је послало десет земаља, међу којима је и Србија (Грчка, Данска, Италија, Литванија, Немачка, Пољска, Португалија, Србија, Финска и Француска)

У Грчкој не постоји државна организација судских преводилаца. Сви који имају основно познавање неког језика имају право да се региструју као судски преводиоци код локалних судова, али њихов рад је лош. Једино професионално удружење које постоји је SYDISE, које је у суштини професионално удружење конференцијских преводилаца који раде и као судски тумачи за адвокате, нотарије и судове. Не постоје никакви захтеви за постављење, за упис на листу је потребна диплома средње школе или универзитетска диплома из превођења и тумачења. Када је реч о познавању језика, кандидат само треба да докаже да течно говори грчки језик. Ангажовање за судско тумачење је *ad hoc* од стране надлежног тужилаштва које врши одабир са релевантне листе. Судске тумаче може ангажовати и приватно лице које је страна у неком судском поступку. Могу се ангажовати директно или преко агенције (EULITA Factsheet, 2020).

Ситуација у Данској је неуређена, постоји три професионална удружења, али њих не чине судски преводиоци/тумачи (који полажу заклетву у суду), тако да се све завршава тиме што ангажовани преводилац, када је реч о писаном преводу на пример, напише да је превод тачан и да одговара оригиналу и потпише такву изјаву, без печата. Полиција има проблем са ангажовањем преводилаца који често нису одговарајуће квалификовани за посао, тако да списак оних који би потенцијално били ангажовани мора стално да се ажурира (EULITA Factsheet, 2020).

У Италији професија судских преводилаца/тумача такође није законски регулисана. У суштини, свако може да преведе и овери званични документ. Не постоје стални судски преводиоци/тумачи, већ се особе привремено постављају на ту дужност од стране правосудних органа. Како би тако постављена особа оверила документ, дужна је да попуни формулар који добија од суда где наводи своје име, датум рођења и број личне карте или пасоша. Како за ову сврху могу да буду одабрана и лица која нису држављани Италије, таква лица наводе и податке о боравишној дозволи. У неким регионима Италије само преводиоци/тумачи који су чланови неког удружења могу да оверавају правна документа. Судије и тужиоци бирају преводиоце са листе поузданих професионалаца, али ако таквих нема могу да ангажују било кога. Најчешће је главни захтев да би се радило за суд познавање језика, нису потребне никакве квалификације. Приватна лица бирају преводиоце преко преводилачких агенција. Постоје судски регистри судских вештака у које су укључени и преводиоци и тумачи. Да би били унети у овакав регистар, преводиоци/тумачи се морају претходно регистровати у привредној комори, али оверу докумената може да изврши било ко, без обзира да ли се налази у судском регистру или не (EULITA Factsheet, 2020).

У Литванији се преводиоци/тумачи, па и судски, ангажују преко одговарајућих агенција које се бирају на јавним тендерима по критеријуму најниже цене. Неки судови имају стално запослене преводиоце који покривају ограничени број језика (обично литвански, руски или пољски), а само неколицина има преводиоце за језике као што су енглески, француски, немачки, итд. Када нема стално запослених преводилаца, званична документа се по правилу преводe преко агенција. По потреби, званична документа потписује пре-

водилац, а оверава нотар. Међутим, нотари само потврђују да им је особа која је превела документ позната. Не постоје критеријуми ко може да се бави професијом преводиоца/тумача (па и судског) (EULITA Factsheet, 2020).

У Немачкој, професија овлашћених/судских преводилаца/тумача није била регулисана законом у време прикупљања података у овој анкети. Међутим, у међувремену је донесен Закон о судским тумачима 2021. године. Он садржи опште одредбе о полагању заклетве, надлежном суду, условима за пријављивање за добијање овлашћења, постављењу и разрешењу, обради података, наплати трошкова.

У Пољској, превођење званичних докумената и превођење/тумачење на суду, у тужилаштву, полицији и другим јавним службама поверава се овлашћеним преводиоцима на основу Закона о професији судског преводиоца из 2004. године и Законика о грађанском поступку, као и Законика о кривичном поступку. Судови и други органи реда и мира обично ангажују преводиоце/тумаче директно, мада се у последње време појављују и тендери за преводилачке услуге. Законом о професији судског преводиоца и пратећим подзаконским актима утврђени су критеријуми за кандидате овлашћених преводилаца, као и одредбе које се односе на испит који кандидат треба да положи, правила која се тичу формирања, састава и рада Националног одбора за полагање испита, прописа који се односе на званични регистар овлашћених преводилаца и правила за обављање посла овлашћеног преводиоца. Закон о професији судског преводиоца у члану 2.1 прописује строге услове за кандидате: „овлашћени преводилац може да буде физичко лице које је (1) држављанин Пољске или земље чланице ЕУ, земље чланице Европског споразума о слободној трговини – чланице Споразума о европској економској области, Швајцарске конфедерације или држављанин неке друге државе, уколико према условима које прописују закони Европске уније то лице има право на запослење или само-запослење на територије Републике Пољске или, сходно реципроцитету, јесте држављанин неке друге државе; (2) познаје пољски језик; (3) има пуну правну способност; (4) није осуђивано за кривично дело са умишљајем; (5) има диплому високог образовања; и које је (6) положило испит из области превођења и тумачења са пољског језика на одговарајући страни језик и са тог страног језика на пољски је-

зик”. Одбор за полагање испита састоји се од чланова академске заједнице које поставља министар за високо образовање, овлашћених преводаца које предлажу удружења преводаца и чланова које поставља министар правде и министар рада. Овај испит показао се као добар за селекцију јер је пролазност између 25-35%. Сматра се тешким и овлашћени преводиоци га цене као доказ професионалне компетенције. Овлашћење се додељује доживотно. Међутим, министар правде може да суспендује овлашћеног преводиоца на одређени период (не дуже од 5 година) на захтев самог преводиоца или обавезно када преводац не обавља посао преводиоца (тј. не прихвата задатке превођења). Министар правде брише овлашћеног преводиоца из регистра у случају да он или она више не испуњавају критеријуме за приступ, на захтев преводиоца, или у случају судске одлуке у смислу да је овлашћеном преводиоцу забрањено да се даље бави том професијом. Судови и други органи реда и мира не запошљавају преводиоце или тумаче, они се ангажују директно од стране суда, тужилаштва, полиције и других јавних служби. Постоји национални регистар. У случају када за одређени датум или језик не може да се нађе тумач, суд или органи реда и мира могу да се обрате агенцијама (EULITA Factsheet, 2020).

У Португалији професија није правно регулисана, не постоје дефинисани критеријуми ко може да се бави пословима овлашћеног/судског превођења/тумачења, све се одвија на *ad hoc* основи. Постоји неколико стручних преводачких удружења. У принципу, ситуација је таква да свако може да се бави овим послом, а превод се оверава код нотара (EULITA Factsheet, 2020).

У Финској постоје два професионална удружења, а услуге превођења правосудни органи обезбеђују путем тендера. Постоји национални регистар овлашћених преводаца, а у складу са Директивом 2010/64/ЕУ¹⁶ оформљен је и регистар судских тумача. У Финској постоје Закон и Декрет о овлашћеним преводиоцима који садрже одредбе којима се регулише како преводац добија овлашћење, рок важења превода и испит за овлашћеног преводиоца, док вршење ове професије није регулисано, осим у смислу поверљивости и заштите титуле „овлашћеног преводиоца”. Постоји и

16 Директива 2010/64/ЕУ Европског парламента и Савета прописује правила која се тичу права на тумачење и превод у кривичним поступцима и поступцима за извршење европског налога за хапшење.

Закон и Декрет о регистру судских тумача. У овом закону, између осталог, постоје одредбе које се односе на Регистар судских тумача, Одбора за Регистар судских тумача као и услови за уписивање и исписивање из Регистра. Не постоје одредбе које се тичу обављања професије судског тумача. У члану 2 Закона о овлашћеним преводиоцима, налазе се критеријуми за овлашћене преводиоце, који између осталог, обухватају успешно полагање испита за овлашћеног преводиоца. Полагање овог испита није неопходно у случају да је кандидат завршио мастер студије или има диплому основних студија из преводаштва са најмање 60 ЕСПБ када тражи овлашћење за превођење са језика и на језик за које поседује диплому, односно када тражи овлашћење за превођење само на свој матерњи језик. У члану 5 Закона о регистрованим судским тумачима налазе се критеријуми које кандидат мора да испуни да би постао судски тумач. Ови критеријуми такође обухватају формално образовање и обуку који су неопходни за овај положај, односно, потребно је да кандидат има одговарајуће професионалне квалификације за судско тумачење како је то дефинисано Законом о стручном образовању и обучавању, односно да има високу стручну спремину неопходну за посао тумача, као и део студија који се односи на судско тумачење од најмање 35 ЕСПБ. Овлашћени преводиоци немају печат, преводе оверавају својим потписом, а у случају да је потребно превод користити у иностранству, такви преводи се оверавају код нотара. Судски тумачи преводе само на суду.

У оба регистра преводиоци се уписују на период од пет година, након чега морају поново да се пријаве за упис и да докажу да су одржали професионалне вештине и да су похађали додатне обуке (EULITA Factsheet, 2020). Постоје две професионалне организације у Финској, Финско удружење преводилаца и тумача (*The Finnish Association of Translators and Interpreters*) и Језички стручњаци (*Language Experts*), која обезбеђују неопходне додатне обуке за овлашћене преводиоце и регистроване судске тумаче.

У Француској сваки апелациони суд (њих 36) сваке године доноси листу преводилаца и/или тумача. Истовремено, сваки од 180 нижих судова доноси листу тумача који би теоријски могли да се ангажују у случајевима који потпадају под закон који се односи на улазак и боравак страних држављана и право на азил. У случају ретких језика могуће је ангажовати и особу која није овлашћени

преводаца. Прво овлашћење додељује се преводиоцима/тумачима на три године, обнавља се на период од пет година, а последњи пут је могуће добити обнову са 70 година старости. Овлашћени преводиоци/тумачи се ангажују приликом истраге (полиције и жандармерије, царинских органа, итд.) и у судским процесима, као и у другим случајевима када је физичким и правним лицима или нотарима потребно да их ангажују јер закон тако прописује. Преводиоци се ангажују директно, не преко удружења (EULITA Factsheet, 2020).

На основу података који су горе изнесени можемо да констатујемо да је ситуација таква да је професија и обављање послова овлашћеног/судског преводиоца у већини анкетираних земаља (Грчка, Данска, Италија, Литванија, Португалија) неуређена законски, да је у већини земаља једини критеријум „познавање језика”, што је врло неодређено јер „познавање језика” може значити да неко познаје одређени језик на нивоу основног споразумевања, а може значити и да познаје одређену стручну терминологију, те да је способан да се тим језиком служи у комуникацији. У једном броју земаља (Немачка и Француска) ситуација је делимично уређена, док је у Финској и Пољској ситуација добро уређена, јер постоје и јасни законски критеријуми за избор судских преводаца, доделу печата, континуални професионални развој, кодекс понашања и професионална удружења.

Професија овлашћеног судског преводиоца/тумача у Србији

У Србији је професија овлашћених судских преводаца регулисана Правилником о судским тумачима усвојеним 2010. године, са изменама и допунама из 2016. и 2017. године (Службени гласник Републике Србије, бр. 35/2010, 80/2016 и 7/2017). Овим правилником прописан је поступак и услови неопходни за постављење и разрешење сталних судских преводаца (када су у питању живи страни језици) односно сталних судских тумача (када су у питању знаковни језици слепих, глувих и немих лица).

У члану 2 Правилника, наводи се да председници виших судова утврђују постојање потребе за преводиоцима за одређене стране језике које онда достављају министарству надлежном за правосу-

ђе. Надлежни министар најмање једном годишње објављује оглас за постављење преводилаца у „Службеном гласнику Републике Србије” и у једном од штампаних медија у Републици Србији. Члан 3 Правилника прописује услове које мора да испуњава лице које се кандидује за сталног судског преводиоца/тумача. Општи услови јесу да има високо образовање и да испуњава законом утврђене услове за запослење као државни службеник. Као посебни услови наводи се (1) да лице има одговарајуће високо образовање за одређени страни језик или да поседује потпуно знање језика са кога преводи и на који преводи усмени говор или писани текст, затим (2) да познаје правну терминологију која се користи у језику са кога се преводи или на који се преводи, и (3) да има најмање пет година искуства на преводилачким пословима. Наравно, о овоме треба доставити доказ. Члан 4 односи се на поступак провере о испуњености услова кандидата, односно: 1) да ли кандидат за преводиоца који нема одговарајуће високо образовање за одређени страни језик поседује потпуно знање језика са кога се преводи и на који преводи усмени говор или писани текст; 2) да ли кандидат познаје правну терминологију која се користи у језику са кога се преводи или на који се преводи. У Аутономној покрајини Војводина, Покрајински секретаријат за образовање, прописе, управу и националне мањине-националне заједнице организује полагање испита (писменог и усменог дела) којим се проверава да ли кандидат поседује потпуно знање језика и да ли познаје правну терминологију. Овај услов није специфициран стриктно према члану 4, али га ни не забрањује. Судски преводиоци/тумачи у суштини се постављају на неограничени период (иако то нигде није експлицитно наведено) и добијају статус сталног судског преводиоца/тумача при одређеном суду, полагају заклетву и добијају печат за оверу својих превода.

Чланом 11 Правилника регулисан је и поступак разрешења, према коме преводилац може бити разрешен: 1) ако то сам затражи; 2) ако се утврди да нису постојали, односно да су престали услови за постављење; 3) ако буде осуђен за кривично дело које га чини недостојним или неподобним за вршење послова преводиоца; 4) ако му на основу судске одлуке буде одузета или ограничена пословна способност; 5) ако се на начин прописан законом утврди да је изгубио радну способност; 6) ако неуредно или нестручно врши послове преводиоца. Правилником је регулисана и накнада за пре-

вођење, начин вођења дневника и надзор над радом преводаца који обавља министарство. Професија судских тумача/овлашћених судских преводаца спада у помоћну правну професију, углавном је обављају физичка лица којима је поверено јавно овлашћење. Постоји национални регистар судских тумача који води Министарство правде и овај регистар доступан је онлајн. Регистри судских тумача постоје и на сајтовима судова. Постоји Удружење сталних судских преводаца и тумача Србије које има и Кодекс професионалне етике Удружења.

Закључна разматрања

У првом делу рада бавили смо се врстама и класификацијама превођења, превасходно са циљем да укажемо на чињеницу која се често занемарује, а то је да сходно наведеним врстама и класификацијама постоје и различите врсте преводаца. Од свих врста превођења и потенцијално различитих врста преводаца, у овом раду смо се бавили само професијом судског преводиоца са циљем да дамо увид у то да се и унутар судског превођења издвајају различите категорије превођења. Овај приказ различитих врста превођења, како уопште тако и унутар судског превођења, дат је са циљем да се они који се не баве овом професијом упознају са тиме да је ово професија којом не може свако да се бави, да је потребно и формално и неформално образовање, велико искуство, те одређена врста специјализације за поједине области. Колико је ово важно може се илустровати примерима када је потребно превести неки правни документ, на пример уговор или судску пресуду, или неки медицински налаз у случају лечења у иностранству. Само из ова два примера јасно је да „познавање језика” није никако довољан критеријум за овакве врсте превода. Специјализација за одређену област је такође веома важна, јер као што се у правној професији једна особа не бави практиковањем свих врста права, или као што се у медицини лекар не бави свим гранама медицине, тако је и код професије о којој говоримо у овом раду, дакле код професије судског преводиоца неопходна одређена врста специјализације за поједине области, најчешће за оне које одговарају ситуацијама у којима је услуга судског преводиоца потребна. Посебан проблем је усмено превођење, за које је неопходна и посебна обука (што се

такође врло често занемарује), али и припрема самог преводиоца за ситуације у којима се може наћи када га за усмено превођење ангажују, на пример, суд или полиција.

Преглед земаља обухваћених овим радом наводи нас на закључак да је ситуација у вези са професијом судског преводиоца/тумача далеко од добре уопштено гледано. Ако погледамо податке који су нам били на располагању за земље Европе, може се видети да је ситуација махом неуређена, да се није далеко одмакло у дефинисању како професије, тако ни критеријума за обављање исте. Можемо да констатујемо да је ситуација у погледу професије судског преводиоца/тумача најбоља у Пољској, Србији и Финској. У овим земљама професија је законски регулисана (у Пољској и Финској одговарајућим законима, а у Србији одговарајућим правилником) и постоје јасно дефинисани критеријуми за избор и постављање. Постоје професионална удружења која се старају о пружању подршке, обукама, организовању конференција, издавању литературе и промовисању професије судског преводиоца. И овде се Србија издваја у позитивном смислу, јер у Србији постоје регистри овлашћених судских преводилаца и тумача при надлежним судовима, а Удружење сталних судских преводилаца и тумача Србије израдило је и Кодекс професионалне етике.

Иако увек има места за побољшање, веома је похвално што се у овом прегледу Србија издваја као позитиван пример земље која ипак има утврђене критеријуме за овај веома важан посао, као и јасне процедуре како неко може да се постане судски преводилац/тумач.

Пуно чињеница у вези са послом судског преводиоца/тумача овде није изнесено, на пример стрес који је пратилац овог посла, недостатак адекватног формалног, али и неформалног образовања и обуке, потреба за сталним унапређењем и учењем, проблеми наплате за одрађени посао, и сл. Те чињенице би могле да буду тема неког наредног истраживања.

Литература

1. Aguirre, B., Barthelemy, R., David, B., Require, A., and Fitzpatrick, J. (1997). Translating/Interpreting for the Schools: A Burgeoning Field. In Jerome-O'Keefe (ed.) *Proceedings of the 38th Annual Conference of the American Translators Association*. Alexandria, VA: American Translators Association.
2. Carr, S., Roberts, R., Dufour, A. and Stein, D. (1997). *The Critical Link: Interpreters in the Community*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
3. Conference Interpreting Explained. <https://ec.europa.eu/education/knowledge-centre-interpretation/en/conference-interpreting/conference-interpreting-explained>, доступан 28. 1. 2023.
4. Directive 2010/64/EU of the European Parliament and of the Council of 20 October 2010 on the right to interpretation and translation in criminal proceedings. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32010L0064>, доступан 28. 1. 2023.
5. Frishberg, N. (1986). *Interpreting: An Introduction*. Silver Spring, MD: Registry of Interpreters for the Deaf.
6. Gamal, M. (2012). Interpreting for the Australian police. The refereed conference proceedings of the Applied Linguistics Association of Australia. <http://humanities.curtin.edu.au/schools/EDU/education/pdf/aaa/M-Gamal.pdf> (Accessed 14th July 2014).
7. Gamal, M. (2014). Police Interpreting: A View from the Australian Context. *International Journal of Society, Culture & Language*, 2(2), 2014, pp. 77-88.
8. Gentile, A., Ozolins, U. and Vasilakakos, M. (1996). *Liaison Interpreting, A Handbook*. Melbourne: Melbourne University Press.
9. Heh, Y. and Quean, H. (1997). Over-the-Phone Interpretation: A New Way of Communication Between Speech Communities. In M. Jerome-O'Keefe (ed.) *Proceedings of the 38th Annual Conference of the American Translators Association*. Alexandria, VA: American Translators Association, 51-62.
10. Jones, R. (1998). *Conference Interpreting Explained*. Manchester, UK: St. Jerome Publishing.
11. Koerner, R. E., Asher, R. E. (1995). *Concise History of the Language Sciences*, Pergamon.

12. Law on the general swearing-in of court interpreters (Court interpreters' law - GDolmG). <https://www.buzer.de/Gerichtsdolmetschergesetz.htm>, доступан 29. 1. 2023.
13. Legal translation and interpreting country factsheet. (2020). EULITA. <https://www.eulita.eu/wp-content/uploads/EU-MEMBER-STATES-Country-Factsheet-EULITA-2020-WEBSITE-updated-July-2020.pdf>, доступан 29. 1. 2023.
14. Мићовић, Д. (2016). Научно и стручно превођење у новом Закону о култури, *Темајски зборник радова „Криминалијисти у Србији и инструменти државне реакције”*, (Ур. Коларић, Д., Вуковић, С., Мићовић, Д., Марковић, С.), Криминалистичко полицијска академија, Београд, стр. 451-465.
15. Миловић, Д., Филиповић, Ј., Бекo, Л. (2018). Community Interpreting in Serbia - Current Situation and Perspectives, *Четврта међународна конференција Страни језик струке и професионални идентитет*, Учитељски факултет Универзитета у Београду, 29-30. септембар 2017. године, стр. 475-493.
16. Mikkelsen, H. (2009) Interpreting is interpreting – or is it?. *aiic.net* December 14, 2009. <https://aiic.org/client/document/documents.html?categoryId=40>, доступан 28. 1. 2023.
17. Nolan, J. (2010). *Interpretation. Techniques and Exercises*. Multilingual matters Ltd. Bristol.
18. Pochhacker, F. (2010). Media Interpreting. In *Handbook of translation studies* (pp. 224-226). John Benjamins Publishing Company.
19. Правилник о сталним судским тумачима, Службени гласник Републике Србије 35/2010, 80/2016 и 07/2017.
20. Селесковић, Д. (1988). *Конференцијско превођење – Проблеми јавног и сјоразумевања*. Преводилац, Београд.
21. Сибиновић, М. (1979). *Оригинал и превод. Увод у историју и теорију превођења*. Привредна штампа. Београд.

On the Profession of Sworn/Court Interpreter in Serbia

Abstract: *The profession of sworn/court interpreters often remains unnoticed and insufficiently studied, and there are many misconceptions about it, both in the public and within the professional community. There are many problems related to the practice, as the profession seems to be undervalued as a whole. In order to make it clear how types of interpreting may be different, the paper first gives a classification of interpreting (oral translation), not just a common classification into simultaneous and consecutive translation, but the classification into sub-categories as the practicing professionals see fit. The classification is followed by a comparative review of the status of the profession in some European countries and in Serbia as well. The data available for the European countries suggest that the situation is far from ideal and that there is still a lot to be done in order to provide a legal status of the profession, the criteria for practice, etc. The situation in Serbia seems to be much better than in the majority of countries included in the paper, but further improvement is also welcome. It is commendable that Serbia stands out as a positive example, being a country where there are criteria set for this rather important profession as well as procedures that need to be followed in order to become a sworn/court interpreter and translator. A lot of facts referring to the profession could not be included in the paper due to its limited scope, such as stress as an inevitable part of the profession, lack of appropriate formal but also informal education and training, the need for constant improvement and learning, the problems related to getting remunerated for the job done, and other similar issues. These facts could be the topic of some future research.*

Keywords: *translation, written translation, oral translation, sworn interpreter, sworn translator.*